

Kosken- niemestä, elämä- kerroista

**Martti Häikiö: V. A. Kosken-
niemi – suomalainen klassik-
ko I & II. WSOY 2009. 416 s.
& 416 s.**

■ Kustantajat ovat viime vuosina panostaneet kirjailijoidensa ulkonäköön. Useimpia kirjailijoista levitettäviä valokuvia on käsitelty: rypyjä ja juonteita peitellään hienovaraisesti, sumeata katsetta kirkastetaan ja vahvaa leukaa tai mielenkiintoisia kulmakarvoja korostetaan entisestään. Britanniassa tällaista korjausta on harrastettu myös takautuvasti. Erään kustantajan mielestä Jane Austen oli kerta kaikkiaan liian ruma kirjailijaksi. Onneksi on Photoshop! Hienovarainen kuvankäsittely tuli jostain syystä mieleeni lukiessani Martti Häikiön massiivista elämäkertaa V. A. Koskenniemestä. Häikiö on ottanut asiakseen palauttaa paljon parjatun kirjailijan maineen. Tutkija tarjoaakin entistä huomattavasti sävykkäämmän ja monipuolisemman kuvan merkittävästä kulttuurivaikuttajasta. Hän tekee tarkkaa ja tiukasti dokumentoitua työtä, eikä jätä kiusallisiakaan asioita kertomatta. Samalla Häikiö vetää kuitenkin kotiinpäin ja tulkitsee ajoittain lähteitään Koskenniemelle edulliseen suuntaan.

Tässä suopeudessa ei sinälään ole mitään erikoista. Elä-

mäkerran kirjoittajan on aina jossain määrin mentävä kohteensa nahkoihin. Täysin objektiivista elämäkertaa ei ole edes mahdollista kirjoittaa, ei ainakaan voimakastahtoisesta kirjailijasta. Pieni kriittinen etäisyys ja epäily on kuitenkin aina paikallaan. Valitettavasti vain useimmat valtiomiehistä ja kansalliskirjailijoista kirjoitetut akateemiset elämäkerrat Mannerheimista Kekkooseen ja Aleksis Kivistä Väinö Linnan ovat kohteelleen aavistuksen liian myötäsukaisia. Toimittajilla taas on usein rohkeutta kutsua lapiota lapioksi ja tyrannia tyranniksi. Heidän ongelmansa on kokonaisuuden hahmottamisessa. John Simonin tuore Pekka Herlin -kirja vei lukijan mennessään, mutta samaa lukijaa kiusasi Simonin käsitys historian tutkimuksesta lähteiden leikkaamisena ja liimaamisena. Elämäkerran kohdetta ei oikein osattu sijoittaa aikaan ja paikkaan. Tämän taidon Martti Häikiön kaltainen kynällään elävä ammattitutkija kyllä hallitsee.

Koskenniemi on historian tutkijalle siinä mielessä herkullinen kohde, että hän jätti jälkeensä runsaan kirjallisen tuotannon, sai paljon lukijoita ja kunnianosoituksia, mutta hankki itselleen myös vihamiehiä ja kävi lukuisia kirjallisia taistoja. Riitelystä taas jää väkisinkin lähteitä jälkipolville. Monen muun vahvan persoonan tavoin Koskenniemi ei osannut vanheta arvokkaasti ja vetäytyä ajoissa pois nuorempien tieltä. Tämä on vaikuttanut myös hänen jälkimaineeseensa. Koskenniemestä tehtiin sodanjälkeisessä Suomessa ”hyvä vihollinen”, joka sai

oman taakkansa ohella kantaa kokonaisen sukupolven syntettä niskoillaan. Ihmiset muistavat naurettavan Pentti Hilli-episodin ja natsivetoisen Euroopan kirjailijaliiton varapuheenjohtajuuden, mutta ovat unohtaneet vuosisadan alkupuolen eurooppalaisen humanistin ja aikalaisia hurmanneen kirjallisen virtuoosin.

Häikiö käsittelee Koskenniemeä sekä kirjailijana että kulttuuripersoonana, yhteiskunnallisena keskustelijana ja vallankäyttäjänä. Elämäkerran heikointa ainesta on Koskenniemen kaunokirjallista tuotantoa käsittelevät osuudet. Häikiö tyytyy esittelemään kirjailijan teoksia ylenpalttisen kiittävästi. Kiitoksia rydyttävät runsaat suorat runolainaukset, jotka paljastavat lähinnä sen, että Koskenniemen lyriikka on mahtipontisuudessaan kovasti vanhentunutta. Ei ole muutenkaan oikein uskottavaa, että kaikki Koskenniemen kirjoittama olisi niin tasaisen hyvää kuin Häikiö antaa ymmärtää. Kai siellä joukossa joku huonompikin tuotos oli? Kaikilla kirjailijoilla on välityönsä ja huonot päivänsä.

Ei ole mikään ihme, että juuri kirjallisuudentutkijat (Pekka Tarkka, Lasse Koskela) ovat suhtautuneet aika kriittisesti Häikiön teokseen. Kirjailijaelämäkerrassa pitäisi epäilemättä myös jotenkin miettiä, mikä osa kirjailijan tuotannosta on nykylukijan kannalta merkityksellistä ja miksi. Häikiö nimittää Koskenniemeä Sibeliuksen ja Gallénin veroiseksi klassikoksi, mutta miksi kukaan ei tunnu harrastavan tätä klassikkoo? Eikö klassikon pitäisi kestää aikaa? Vilkausu

reaaliaikaiseen helmet.net -tietokantaan paljastaa, että pääkaupunkiseudun kirjastoissa on saatavilla satoja Koskenniemen teoksia, mutta ne ovat hyllyissä, eivät lainassa.

Häikiö onnistuu selvästi paremmin käsitellessään Koskenniemeä yhteiskunnallisena ja kirjallisuuspoliittisena toimijana sekä yliopistomiehenä. Hän tuntee aikakauden poliittisen ilmaston hyvin ja rakentaa tutkimustaan runsaan sekä osin ennen käyttämättömän arkistomateriaalin ja lehtikirjoittelun varaan. Lehtimiehenä ja kriitikkona Koskenniemi näyttää olleen jälkimainettaan monipuolisempi. Hän todella yritti opettaa sarkatakkista ja kansalliseen umpioon kätertyvää ensimmäistä tasavaltaa eurooppalaisemmille tavoille. Elämäkertateoksen erityisenä löytönä voi pitää Koskenniemen ja Edwin Linkomiehen välistä kirjeenvaihtoa, joka jatkuu vuosikymmeniä ja tarjoaa mielenkiintoisen näkökulman tasavallan vuosikymmeniin.

Entä se kotiinpäin vetäminen? Ilmeisin tapaus on surullisenkuuluista Euroopan kirjailijaliitto. Häikiö näyttää uskoivan Koskenniemen sodanjälkeisiä selittelyjä siitä, että kyseessä oli jonkinlainen kansallissosialismin vastainen humanistinen oppositio. Uskokoon ken haluaa. Kolmannessa valtakunnassa ei suvaittu toisinajattelijoina ja liiton taustalla naruista veteli tietenkin Joseph Goebbels. Mukaan menneet kirjailijat olivat tahtomattaan kansallissosialistien käsi-kassaroita. Neuvostoliittoa ihailleista länsimaisista kirjailijoista ja intellektuelleista on puhuttu ”hyödyllisinä idioot-

teina”. Samaa nimitystä voidaan käyttää myös Euroopan kirjailijaliiton jäsenistä. Koskenniemen ja muiden liiton toimintaan osallistuneiden suomalaisten kirjailijoiden motiivit olivat toki ymmärrettäviä. Useimpia ei kiehtonut kansallissosialismi, vaan Suursaksan valtaiset kirjamarckinat.

Sivumennen sanoen Koskenniemen, Talvion ja eräiden muiden kirjailijoiden Saksa-suhteiden tutkimista haittaa se, että nämä kaikesta päätellen hävittivät (monien tiedemies-ten tavoin) dokumentteja ja saksalaisten kanssa käytyä kirjeenvaihtoa. Tämä oli sodan jälkeisissä oloissa ymmärrettävää, eikä oikeuta perusteettoman natsi-kortin heilutteluun. Historiantutkimusta tämä kuitenkin haittaa. Otan yhden esimerkin. Kansallisarkistossa olevassa Maila Mikkolan (Talvio) arkistossa on kaikkiaan 46 Koskenniemen Talviolle kirjoittamaa kirjettä vuosilta 1915–50. Epäluuloista tutkijaa ihmetyttää kirjeiden suhteellisen vähäinen määrä ja se, että mukana ei ole yhtään kirjettä sotavuosilta. Kyseisen kokoelman arkistoluettelossa mainitaan, että Talvio halusi jälkisaädöksessään kaikki paperinsa tarkoin poltettavaksi. Vuonna 1951 tehdyn luettelon johdannossa arvellaan, että Talvio ehti juuri ennen kuolemaansa hävittää osan papereistaan ja myönnetään, että mukana oli ”paljon sellaista, mitä ei halua vieraiden ja sensaationnälkäisten silmien nähtäväksi ja mitä on täydellä syyllä oikeus hävittää.”

Häikiö ylistää Koskenniemeä suoraselkäisenä miehenä, joka ei ollut sodan jälkeen-

kään takinkääntäjä. Pieni muistutus on paikallaan. Koskenniemi julkaisi heti rauhan-teen jälkeen 1944 *Valvoja-Ajassa* pitkän artikkelin suomalais-venäläisistä suhteista, joka on ikänsä bolševikkeja ja itäistä barbariaa päivitelleen miehen jäljiltä outoa luettavaa. Hän valittelee artikkelissa mm. Suomen ja Neuvostoliiton välisten kulttuurisuhteiden katkeamista ja toivoo että sotavuosina ja jo ennen sitä tapahtuneet laiminlyönnit tässä suhteessa korjattaisiin. Koskenniemen mukaan Suomesta ei puuttunut halua tutustua itäisen naapurimaan henkiseen elämään ja päästä osallisiksi sen saavutuksista. Poliittisen tilanteen vakiinnuttua Koskenniemi toki palasi nopeasti vanhoilleen ja suomalais-neuvostoliittolaiset kulttuurisuhteet unohtuivat vieläkin nopeammin.

Häikiö lähettää muutamaan otteeseen terveisiä myös tämän kirja-arvion laatijalle. Hänen mielestään Koskenniemen 16.3.1941 *Uuteen Suomeen* kirjoittama arvio Hitlerin *Taisteluni*-teoksesta oli hienovaraisen kriittinen. WSOY:n historiaa kirjoittaessani pidin sitä Hitleriä ihailevana ja juutalaisten vainoamista ymmärtävänä. Juutalaisten ja varsinkin juutalaisten intellektuellien leimamisesta voisi puhua pitkään, mutta otan taas vain yhden esimerkin. Koskenniemen ”oma” lehti *Uusi Suomi* uutisoi pitkin 1930-lukua juutalaisten ahdingosta, mutta yleensä Saksan valtaapitäviä ymmärtävään sävyyn. Kun kansallissosialistit polttivat 1933 saksalaisissa yliopistokaupungeissa mm. Albert Einsteinin ja Thomas

Mannin kirjoja, ei *Uudessa Suomessa* suinkaan paheksuttu kirjarovioita, vaan sitä ”hysteeristä raivoa”, jolla asiaan Suomessa suhtauduttiin. Kirjaroviot olivat lehden mukaan luonnollinen vastareaktio juutalaisten intellektuellien rapiokirjallisuudelle.

Koskenniemen ja Hitlerin *Taisteluni* suhteen pysyn edelleen kannassani. Jokainen hallullinen voi tarkistaa kyseisen arvostelun ja arvioida kumpi meistä on enemmän oikeassa vai onko kumpikaan. Tämä ei tietenkään ole ensimmäinen eikä viimeinen kerta kun kaksi historiantutkijaa lukee samoja lähteitä ja päätyy kovin erilaisiin tulkintoihin. Yksimielisyys ei humanistisissa tieteissä ole erityisen tärkeä hyve, jos se nyt on hyve lainkaan.

Itse olen tutustunut Koskenniemeen lähinnä WSOY:n hallintoneuvoston jäsenenä ja kustantamon ”taustahämähäkinä”, joka vastusti ankarasti Y. A. Jäntin, Martti Haavion, Tuomas Anhavan ja Kauko Kareen kaltaisten nuorten leijonien uudistuspyrkimyksiä. Koskenniemen WSOY-kirjeenvaihdossa on runsaasti esimerkkejä häikäilemättömästä vallankäytöstä. Hän pyrki mielellään nostamaan suosikkejaan ja ahdistamaan sellaisia, joista arveli olevan haittaa itselleen ja hengenheimolaisilleen. Häikiö kertoo tästä sodanjälkeisestä kulttuuritaistelusta laajasti, mutta pitää koko ajan Koskenniemen puolta ja tekee mm. Martti Haaviosta ja Tuomas Anhavasta näytelmän konnia. Kun samaa taistelua katsoo WSOY:n uudistajien näkökulmasta, kääntyvät asetelmat pääläelleen. Ehkä tätä-

kin taistelua pitäisi kuvata jostain rintamalinjojen välistä, puolueettomalta maaperältä.

Kirjan viimeinen luku, jossa Martti Häikiö höyhentää kaikkia Koskenniemen höyhentämiseen syyllistyneitä ja kehuu estoitta tutkimuskohdettaan, on mielestäni tarpeeton. Vanhan miehen hautajaisiin päättyvä teos olisi ollut jotenkin tyylikkäämpi.

Kai Häggman